

Vase de sticlă descoperite la Curtea Veche

Gheorghe Mănuclu-Adameșteanu, Ingrid Poll

Descoperirile arheologice întâmplătoare - ceramică, obiecte de podoabă și mai ales monede - au reprezentat permanent o atracție puternică pentru numeroși colecționari, dar au stat și la baza primelor încercări de creionare a istoriei orașului București.

Pentru secolul al XIX-lea remarcăm activitatea lui Dimitrie Papazoglu, căruia îi datorăm, se pare, primele mențiuni concrete referitoare la descoperirea unor vechi mărturii bucureștene : “adesea s-au găsit și se găsesc și acum, în suburbia Dobrotesei, la diferite săpături, monede vechi romane și bizantine”¹.

În colecția acestuia au ajuns și unele descoperiri, primele cunoscute până în prezent, din perimetrul Curții Domnești : „inel de safir..., o mare țevă de tun ... și cu o mică ghiulea, un cuțit (iatagan turcesc), încrustat cu multe slove de aur”².

După aproape un secol, în anul 1953, se constituie colectivul Șantierului arheologic București care, pentru prima campanie, și-a stabilit patru sectoare de lucru. Unul dintre acestea se va concentra asupra zonei de la Curtea Veche, printre arheologi aflându-se și Dinu V. Rosetti, cel care își va dedica întreaga activitate cunoașterii arheologiei bucureștene³.

Săpăturile din cursul anilor 1953-1954 au scos în evidență dificultatea intervenției arheologice, terenul fiind marcat de numeroase evenimente din evul mediu – invazii, incendii – dar și de refacerile majore pe care le-a cunoscut Curtea Domnească până la încetarea existenței sale, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ea va fi cunoscută în continuare sub denumirea de Curtea Veche, spre a o deosebi de Curtea Nouă, amplasată pe Dealul Spirei. Ultima, datorită incendiilor care au mistuit-o în anii 1789 și 1812, va intra în literatură sub numele de Curtea Arsă.

Perioada care a urmat (1955-1958) s-a caracterizat cu precădere prin strângerea de informații din excavațiile cu caracter edilitar. Totodată, s-a continuat depistarea și înregistrarea zidurilor de la Curtea Veche, păstrate încă la suprafața solului.

¹ Lt. Colonel D. Pappasoglu, *Istoria fondării orașului București, capitala regatului român, de la anul 1330 până la anul 1850, culeasă după mai mulți scriitori vechi*, București 1891.

² *Ibidem*, p. 10-11.

³ Panait I. Panait, *În memoria arheologilor pământului Bucureștilor* (în volumul de față).

Între 1959-1960, săparea fundațiilor unor noi blocuri de locuințe în zonă i-a permis neobositului Dinu V. Rosetti, alături de care se afla pe atunci tânărul Panait I. Panait, să obțină noi informații despre vestigiile arheologice aflate pe acest amplasament.

Anul 1967 a marcat debutul celei mai importante etape de cercetări arheologice, concretizată, printre altele, și prin deschiderea Muzeului Voievodal de la Curtea Veche, în anul 1972⁴.

Cele mai vechi vestigii medievale puse în evidență în zona Curtea Veche aparțin unei fortificații modeste, cu ziduri din cărămidă ; incinta prezintă un plan aproximativ trapezoidal, având o suprafață de circa 160 mp. Pe baza unor fragmente ceramice, găsite în șanțul de apărare, fortificația a fost datată în secolul al XIV-lea. Ea a fost ridicată pe un teren liber de orice altă construcție, fiind suprapusă de zidurile unei cetăți de dimensiuni mai mari, construită cu piatră de râu, în timpul lui Vlad Țepeș⁵.

Stabilirea Curtii Domnești la București va determina o activitate edilitară importantă în zonă, consemnată documentar – cel dintâi document în care apare numele București este datat 20 septembrie 1459 – și arheologic : cele mai vechi complexe de locuire au fost încadrate în a doua jumătate a secolului al XV-lea⁶.

Din păcate, deși rezultatele cercetărilor arheologice desfășurate pe parcusul mai multor decenii s-au concretizat în două volume și numeroase rapoarte de specialitate, vasele de sticlă au stat mai puțin în atenția cercetătorilor. În impresionantul volum *Bucureștii de odinioară*, descoperirilor din această categorie le este rezervată o singură planșă (pl. CXVI). În dorința de a umple această lacună, în continuare vom încerca să prezentăm, pe zone sau punctual, vasele de sticlă găsite la Curtea Veche sau în imediata sa vecinătate.

Curtea Veche

Cea mai importantă descoperire a fost făcută în timpul primelor campanii de săpături arheologice sistematice (1953-1954).

⁴ Pentru etapele cercetărilor de la Curtea Veche, vezi : *București. I. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, Ed. Academiei R.P.R., 1954 (în continuare : *București I*); *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, sub redacția I. Ionașcu, Muzeul de istorie al orașului București, Ed. Științifică, 1959 (în continuare : *Bucureștii de odinioară*) ; Dinu V. Rosetti, *Materiale*, V, 1959, p. 645-652 ; *Idem*, *Materiale*, VI, 1959, p. 778-783 ; *Idem*, Panait I. Panait, *Materiale*, VIII, 1962, p. 767-771 ; Panait I. Panait, *CAB*, I, 1962, p. 139-178 ; *Idem*, *București MIM*, V, 1967, p. 7-24 ; *Idem*, *București MIM*, VIII, 1971, p. 81-88.

⁵ *Idem*, *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 253-255.

⁶ *Idem*, *CAB* I, p. 143-145 și fig. 3.

Cu acel prilej, pe str. Soarelui nr. 7, a fost cercetată o pivniță ce conținea un important depozit cu „ceramică, faianță din Orientul Apropiat și sticlărie, provenind probabil din manufactura venețiană de la Murano (pl. CXVI/1-6), datând din veacurile XVII-XVIII”⁷. Sticlăria, descoperită la 2,90 m adâncime, se caracterizează prin „fragmente de sticlărie albă, arareori colorată sau opalină. Acestea aparțin unor pahare cu picior, butelii sau lămpi (candele) și pot fi încadrate în timp în veacul al XVII-lea”.

La 3,05 m, sub un paviment din cărămizi fragmentare „s-a dat peste un strat compact de sticlărie de aceeași factură ca și sticlăria de deasupra pavimentului. Stratul are o grosime de 10 cm. S-au găsit aici și câteva fragmente ceramice dintr-o farfurie de faianță, probabil de proveniență turcească”.

În porțiunea aflată dincolo de latura de sud a zidului construcției anexe, în care s-a găsit primul depozit, a apărut „aceeași umplutură din cărămizi, moloz, sticlărie și ceramică. La 3,30 m s-a găsit o sticlă și un gât de la o sticlă (fig. 43/3)”⁸.

Vasele de sticlă din anexă sunt amintite și într-un raport ulterior, unde beneficiază de o încadrare cronologică mai largă (sec. XVII-XVIII)⁹. Prezența sticlei de la fig. 2 sugerează o datare în plin secol al XVIII-lea, cronologie valabilă și pentru cele două pahare de la fig. 4/5. Vasul globular de la fig. 3 nu a fost găsit în aceeași anexă cu celelalte exemplare, cum lasă să se întrevadă textul și planșa din volumul *Bucureștii de odinioară*, ci provine „de la 3,30 m, dintr-un strat compact de sticlărie”¹⁰ și, în acest caz, pentru vasul în cauză se păstrează datarea în secolul al XVII-lea.

O ultimă problemă este ridicată de candela cu urechiușe, de la fig. 1. Aceasta ar putea aparține stratului surprins la 3,05 m, databil, pe baza farfuriei orientale, în veacul al XVII-lea, dar este posibil să facă parte și din depozitul camerei anexe. În acest ultim caz, datarea acestui tip de vas în secolul al XVIII-lea este susținută și de găsirea unui vas similar în necropola de la Căciulați.

Pe strada Blănari nr. 10, cu deschidere spre Piața Sf. Nicolae Șelari „s-a găsit o încăpere de 235 x 104 și adâncimea de 125”: aici s-au găsit numeroase fragmente ceramice, faianță, sticlărie, produse indigene și de import, precum și 67 de parale turcești, emise între

⁷ *Bucureștii de odinioară*, p. 151.

⁸ *București I*, p. 234-238.

⁹ *Bucureștii de odinioară*, p. 151, însă la planșă, la explicația de la p. 183, se păstrează datarea din secolul al XVII-lea.

¹⁰ *București I*, p. 238, fig. 43/3.

1758-1808, toate rămase pe loc datorită marelui incendiu din anul 1847¹¹.

Tot în anul 1953, în sectorul III, spre str. 30 Decembrie, a fost dezvelită o mică pivniță (2,15 m x 2,00 m), al cărei nivel de călcare se afla 1,80 m adâncime. Ea aparținea unei prăvălii care a funcționat în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Inventarul descoperit în pivniță, bogat și variat, se compunea din sticlărie de uz casnic și farmaceutic, ceramică românească și faianță de import (rusească, englezească, germană)¹². Păstrarea pe loc a acestui important depozit de material arheologic se datorează și ea incendiului de la 1847.

Hanul lui Manuc

Prima secțiune arheologică, trasată în anul 1953, a prilejuit și primele descoperiri : în partea de sud, la adâncimea de 3,10 m, împreună cu o pușculiță de lut datată în secolul al XVII-lea, au apărut și fragmente de vase de sticlă. În alt punct, la 3,20 m adâncime, sunt menționate fragmente de sticlă asociate cu o pipă¹³. Săpăturile au fost reluate în anul 1967, cercetarea arheologică sistematică fiind completată prin supravegherea excavațiilor cu caracter edilitar și recuperarea materialelor rezultate din acestea¹⁴. În anul 1967, în secțiunea S I, la adâncimea de 0,40 m, au fost găsite două păhăruțe de dimensiuni diferite, dar cu trăsături comune în ceea ce privește forma și decorul. Datarea lor în secolul al XIX-lea este valabilă și pentru un alt păhăruț, descoperit în anul 1968¹⁵ (Pl. 4/1-3).

Extinzându-ne investigația asupra unui perimetru mai larg, putem semnala un pahar de sticlă de formă cilindrică, decorat cu ornamente din sticlă aplicată, atribuit secolelor XVII-XVII, găsit la adâncimea de 2,50 m în secțiunea B, trasată în anul 1953 în Pasajul Fancez¹⁶.

Radu Vodă

Primele campanii de săpături ale Șantierului arheologic București au prilejuit descoperirea, în cuprinsul straturilor de nivelare din secolul al XVIII-lea, a unor „fragmente de sticlă ; cele mai frecvente aparțin unor pahare înalte, cu o urechiușă aplicată la

¹¹ *Ibidem*, p. 247-248, fig. 54/1-5, 54 a/7-8.

¹² *Ibidem*, p. 224, pl. 36/1-4.

¹³ *Ibidem*, p. 257.

¹⁴ Panait I. Panait, **BMI**, XLI, 1972, 2, p. 3-16 ; C. Țico, **CAB III**, 1981, p. 266-267.

¹⁵ Mulțumim și pe această cale dlui. prof. Dr. Panait I. Panait pentru informațiile inedite și solicitudinea arătată la realizarea acestui articol.

¹⁶ *București I*, p. 245.

paharele cu picior și capacelor cu buton”¹⁷. Desigur, o parte dintre acestea au putut fi antrenate din nivelurile locuirii anterioare, pe acest amplasament fiind descoperite cele mai timpurii indicii medievale – fragmente ceramice – din raza vechilor București¹⁸. De altfel, din acest sit mai poate fi menționat unul dintre cele mai vechi vase de sticlă descoperite în București, depus într-un mormânt din necropola ce a funcționat în jurul bisericii¹⁹.

Biserica Sfântul Gheorghe Nou

În zona centrală a Bucureștiului se află una dintre cele mai importante ctitorii ale domnitorului Constantin Brâncoveanu : biserica mănăstirii Sf. Gheorghe Nou. Cercetările arheologice, inițiate de către Virgil Drăghiceanu în anul 1931 în vederea identificării ctitorului, limitate inițial la interiorul bisericii, au fost completate de către Dinu V. Rosetti în anii 1956-1957 și 1966²⁰ ; la acestea se mai adaugă și campania din anul 1974²¹.

Într-un volum apărut în anul 1959, Dinu V. Rosetti menționa că în grădina bisericii s-au găsit și : ”morminte mai vechi...monede și vase de sticlă din prima jumătate a secolului al XVI-lea”²². Deoarece aceasta este prima referire la descoperirea unor vase de sticlă în inventarul funerar al mormintelor de la Sf. Gheorghe Nou, se poate presupune că vasele au fost găsite în campaniile arheologice din anii 1956-1957. Dacă luăm în considerare faptul că mormintele dezvelite în anul 1957 au beneficiat de o descriere amănunțită²³, în timp ce pentru campania din 1956 doar se amintește că „mormintele din vechiul cimitir au putut fi datate prin monedele ce le conțineau”²⁴, se poate deduce că vasele de sticlă au fost descoperite în anul 1956. În lipsa altor precizări, suntem constrânși să rămânem doar cu informația că la biserica Sf. Gheorghe Nou „s-au găsit morminte cu vase de sticlă din prima jumătate a veacului al XVI-lea”.

Din straturile de locuire, a căror cronologie coboară până în secolul al XV-lea, se menționează descoperirea unui bol de sticlă opalină, de culoare albastru deschis, din secolul al XVII-lea (Pl. 3/6), atribuit atelierului de la Murano²⁵. Pentru aceeași campanie mai sunt

¹⁷ *Ibidem*, p. 170.

¹⁸ Panait I. Panait, **București MIM**, V, p. 23, nota 69.

¹⁹ *Bucureștii de odinioară*, p. 64-66 și fig. 19.

²⁰ D. V. Rosetti, Panait I. Panait, **București MIM**, VI, 1968, p. 97.

²¹ Maria Grigoruță, **București MIM**, X, 1972, p. 211.

²² *Bucureștii de odinioară*, p. 156.

²³ D. V. Rosetti, **Materiale**, VI, 1959, p. 778-783.

²⁴ *Idem*, **Materiale**, V, 1959, p. 649.

²⁵ *Ibidem*, fig. 17.

amintite și unele fragmente de vase de sticlă, asociate și datate în secolul al XIX-lea cu ajutorul unor fragmente ceramice. Aceeași încadrare cronologică este valabilă și pentru „fragmentele ceramice, de sticlărie și faianță, descoperite în cursul anului următor”²⁶.

Cronologic, vasele de sticlă din perimetrul Curții Domnești sunt atestate din secolul al XVI-lea, de când datează și descoperirile funerare de la Radu Vodă și Sf. Gheorghe Nou. Pentru secolul al XVII-lea pot fi amintite doar bolul de la Sf. Gheorghe Nou și paharul găsit în Pasajul Francez, majoritatea descoperirilor datând din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Din această ultimă perioadă mai pot fi menționate depozitele mixte de ceramică și sticlărie identificate la Colțea²⁷ și la Hanul Stavropoleos²⁸.

Prezența vaselor de sticlă, la început ca parte componentă a inventarului funerar, este menționată pe teritoriul României începând cu secolele VI-V î.e.n., semnalând totodată apariția primelor importuri de acest tip, de origine greacă : cea mai veche descoperire este un amforiskos din sticlă albastru-cobalt, cu incrustații multicolore, recuperat dintr-un mormânt tumular de la Dunavățul de Jos, județul Tulcea.

Vasele de sticlă cunosc o largă răspândire pe teritoriul Dobrogei în epoca elenistică și romană, fapt pus în evidență de numeroasele descoperiri din centrele fortificate dobrogene. Alături de recipiente din ceramică, inventarul mormintelor cercetate la Tomis-Constanța, Callatis-Mangalia, Beroe-Piatra Frecăței cuprinde și vase de sticlă, în special unguentarii și lacrimarii. Obiceiul este preluat și de populațiile migratoare, după cum dovedesc inventarele mormintelor din secolele III-IV.

Secolele X-XIII constituie o nouă etapă în circulația vaselor de sticlă : cercetările arheologice efectuate în așezările cu caracter urban sau în cetățile de pe limesul dunărean – Păcuiul lui Soare, Garvăn- Dinogetia, Isaccea-Noviodunum, Nufăru-Thalamonium au pus în evidență o mare varietate de recipiente din sticlă, dintre care cea mai mare parte proveneau din ateliere bizantine sau de influență bizantină.

Pentru restul teritoriului românesc – Muntenia, Moldova, Banat, Crișana, Transilvania – sticlăria din secolele X-XIII este reprezentată doar prin piese de podoabă (mărgele, brățări) care, cu

²⁶ *Idem*, **Materiale**, VI, 1959, p. 780.

²⁷ Gh. Mănușu-Adameșteanu, D. Căpățână, Ingrid Poll, B. Constantinescu, **București MIM**, XV, 2001, p. 20-21.

²⁸ Gh. Mănușu-Adameșteanu, Elisabeta Drăgan, D. Căpățână, Ingrid Poll, *Depozitul unui negustor de la Hanul Stavropoleos* (în volumul de față).

excepția Banatului, constituie apariții izolate și ne semnificative. În acest context, este de remarcat prezența, printre descoperirile din reședința feudală de la Sânnicolaul de Beiuș (Bihor), a unui recipient mic din sticlă gălbuie, cu pereții foarte subțiri, decorați cu aplicații filiforme, din sticlă albastră, ce pare să provină dintr-un atelier oriental din secolul al XII-lea²⁹.

Începând cu secolul al XVI-lea vasele de sticlă devin mai frecvente, după cum atestă descoperirile arheologice și numărul mare al mențiunilor din documentele scrise. Numele primului negustor din București, Demetrius, apare într-un document din anul 1476³⁰, însă cea mai veche mărturie scrisă despre existența unor prăvălii bucureștene pare să dateze din 14 noiembrie 1561 : Pătrașcu a moștenit de la tatăl său ocine și trei dughene³¹.

Arheologia completează în mod fericit informațiile scrise pe care le avem la dispoziție : cercetările arheologice de la Hanul Gabroveni au surprins și două pivnițe ale unor prăvălii aflate pe ulița mare. Materialul arheologic recoltat cu acest prilej – o mare cantitate de ceramică comună și smălțuită – a îngăduit datarea lor în secolul al XVI-lea, ultima dintre ele fiind distrusă de incendiul din anul 1595³².

În continuare se înregistrează o abundență documentară remarcabilă referitoare la prăvăliile și negustorii din București. La 13 mai 1563 sunt menționați, ca martori, 14 negustori străini, care își desfășurau activitatea în pazarul (piața) de lângă biserica domnească³³. Prin actul din 12 martie 1580, lui Dragomir, fost mare vornic, îi erau întărite 18 prăvălii în București³⁴, în timp ce, între anii 1587 și 1592, mănăstirea Sf. Troiță devenea proprietara a nu mai puțin de 32 de prăvălii³⁵.

Din păcate, deși înregistrăm o viață comercială bucureșteană deosebit de activă, confirmată prin numeroase înscrisuri oficiale ale vremii, dar și de însemnările călătorilor străini care au vizitat capitala, mărturiile referitoare la comerțul cu sticlărie sau la folosirea recipientelor din sticlă sunt dezamăgitor de puține.

²⁹ Pentru descoperirile de obiecte din sticlă din antichitate până în secolul al XIV-lea, vezi Gh. Mănușu-Adameșteanu, Ingrid Poll, *Vase de sticlă în complexe funerare de pe teritoriul orașului București*, în **Valahica**, 17, 2002 (sub tipar).

³⁰ R. Manolescu, **Studii**, XII, 1959, 5, p. 45.

³¹ **DIR**, XVI, B. Țara Românească, vol. III (1551-1570), București, Ed. Academiei R.P.R., 1952, p. 158-159, doc. 191.

³² Panait I. Panait, **RMM-MIA**, XLVI, 1977, 2, p. 27-28 și fig. 8.

³³ **DIR**, *loc. cit.*, p. 177, doc. 212.

³⁴ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 35.

³⁵ *Ibidem*, p. 31.

Lui Pierre Lescalopier, sosit în iunie 1574 la București și invitat la masă de către domnitorul Alexandru al II-lea, îi datorăm următoarea informație : „boierii beau din niște țoiuri (*fioles*) cu gâtul lung, greu de întrebuințat, pentru cine nu era obișnuit”³⁶.

La 18 martie 1600 senatul scutea de vamă mărfurile cumpărate de la Veneția de către domnitorul Mihai Viteazul, printre care se aflau și pahare de sticlă : „alcuni bicceri di vetro”. Prețul acestora, spre deosebire de al restului mărfurilor, nu este menționat în document, astfel că nu putem afla valoarea produselor din sticlă achiziționate de domnitorul român de la cunoscutele manufacturi de la Murano³⁷.

La 1 decembrie 1646 Mihai Vodă Pătrașcu cerea împăratului Ferdinand al III-lea scutire de vamă pentru mărfurile cumpărate de la Viena și Nürnberg, în contul domnitorului Matei Basarab. Printre acestea sunt menționate și 15 cântare de veselă și alte lucruri casnice³⁸. Puțin mai târziu, în 1656-1657, Paul de Alep, participând la un ospăț la Curtea Domnească, nota : „s-a băut...cu cupe mari de o oca de vin”³⁹. Cu altă ocazie, invitat fiind de către domnitorul Constantin Șerban, ne oferă o descriere pitorească a desfășurării unei mese, în care alternanța termenilor „pahar” și „cupă” crează confuzie, nepermițându-ne valorificarea informației : ”Primul pahar l-a închinat Domnul, pentru Dumnezeu...mi-a fost cu neputință să ții socoteala cupelor...și nu era cu putință ca paharul să se umple mai puțin...la sfârșit mării dregători au golit în sănătatea Domnului câte o cupă mare, care avea, de bună seamă, o oca, poate două”⁴⁰.

La sfârșitul secolului al XVII-lea facem cunoștință cu primul meșter sticlar străin, Georg Franz Kreybuch (1662-cca. 1736), originar din Boemia, care, în februarie 1698, ajunge la curtea lui Constantin Brâncoveanu. El îi vinde domnitorului un lot de pahare de cristal, în valoare de 200 de taleri, sumă apreciabilă pentru acea vreme⁴¹. Că este așa ne-o dovedește și faptul că meșterul sticlar îi face domnitorului „un mic dar de pahare”. În schimb, a fost invitat să

³⁶ G. Potra, *Bucureștii văzuți de călători străini (secolele XV-XIX)*, Ed. Academiei Române, 1992, p. 16.

³⁷ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor, vol. VIII (1376-1650)*, București, 1894, p. 203, doc. CCXCVIII.

³⁸ A. Veres, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. X. Acte și scrisori (1637-1660)*, București Imprimeria națională, 1938, p. 193-195.

³⁹ *Călători străini despre țările române*, vol. VI, Ed. Științifică, București, 1976, p. 113.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 162-163.

⁴¹ Pentru comparație, menționăm că un bou costa 3 galbeni, iar o oaie – 1/3 galbeni.

participe la nunta uneia dintre fiicele lui Brâncoveanu, ilustrul său client apreciind calitatea produselor sale⁴².

Din documente mai aflăm că, la 1780, în București erau aduse pahare și oglinzi de sticlă de la Veneția⁴³, iar în primele decenii ale secolului al XIX-lea sunt menționate importuri de sticlărie de la Viena⁴⁴. La Hanul Șerban Vodă, în anul 1826, o pivniță închiriată de Lisabeta nemțoaica sticlăreasa, era blocată, deoarece proprietara fusese închisă⁴⁵.

Pe lângă sticlăria de import, prezentă în casele boierești sau pe mesele înalților prelați - la 1833 egumenul mănăstirii Cotroceni avea în serviciul său de masă trei sticle de apă, patru carafe de vin, două clondire⁴⁶ - existau și numeroase recipiente de uz comun (pahare, sticle etc.) care proveneau de la manufacturi autohtone.

Sticlarii din Țara Românească încep să fie menționați în documente abia în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Primii al căror nume este cunoscut - Pavel și Stan - sunt din Brănești⁴⁷. Un alt sticlar - Voicu - despre care se presupune că ar fi fost din orașul Argeș, apare ca martor la o tocmeală din 16 aprilie 1618⁴⁸.

Primii sticlari din București apar în documente începând cu secolul al XVIII-lea : cel dintâi, al cărui nume nu este menționat, la 18 august 1749⁴⁹ ; apoi, la 8 mai 1776 - Daniil sticlar⁵⁰ - și al treilea - Gheorghe sticlar, la 12 aprilie 1798⁵¹.

Mult mai numeroase sunt referirile la „mărgelari”, care apar de la începutul secolului al XVIII-lea, când sunt deja grupați și dau numele unei ulițe - „în Mărgelari” - menționat la 31 mai 1710⁵². Din lunga listă a mărgelarilor, menționăm pe Nicolae - 5 noiembrie

⁴² N. Vătămanu, **București MIM**, I, 1964, p. 391-394.

⁴³ G. Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 379.

⁴⁴ *Idem*, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)*, Ed. Academiei R.S.R., 1982, p. 130 (mai departe *Documente...*, 1982).

⁴⁵ *Idem*, *Istoricul hanurilor bucureștene*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 39-40.

⁴⁶ *Istoria Cotrocenilor în documente (sec. XVII-XX)*, Ed. Sigma, 2001, p. 98, fila 53.

⁴⁷ Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1969, p. 141.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 203.

⁴⁹ C. Șerban, **Studii**, XII, 1959, 6, p. 57.

⁵⁰ G. Potra, *Documente...*, 1982, p. 256-257, doc. 219.

⁵¹ *Idem*, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594-1821)*, Ed. Academiei R.P.R., 1961, p. 615-616, doc. 497 (mai departe *Documente...*, 1961).

⁵² C. Șerban, *op. cit.*, p. 57.

1710⁵³ ; Maxim – 1 ianuarie 1713, care cumpără, cu 220 de galbeni, o prăvălie pe ulița cea mare în rândul mărgelarilor⁵⁴ și, din nou, în 1735⁵⁵ ; Ilie – 6 februarie 1735, 27 mai 1745⁵⁶ ; Tudor și Petre – 1 decembrie 1738⁵⁷ ; Ștefan – 1 mai 1753⁵⁸ ; Toma – 23 aprilie 1762⁵⁹, fiu al lui Ilie mărgelarul, ajuns în rândul marilor negustori bucureșteni⁶⁰.

Pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sunt cunoscuți Anton, Fotache, Gheorghe, Stan ș. a. Ne oprim cu mențiunile documentare în secolul al XVIII-lea, majoritatea numelor citate aparținând unor mici negustori. De altfel, în secolul al XIX-lea nu credem că se mai poate vorbi despre evidenta diversificare a activității negustorilor, dovadă fiind marile depozite de mărfuri, unde sute de vase din ceramică locală, sticlă și faianță provenind din diverse ateliere europene, sunt găsite împreună în pivnițele de pe străzile Blănari, Colțea, Soarelui, Stavropoleos, distruse în incendiul de la 1847.

Primul atelier de sticlărie din Țara Românească ar putea fi localizat la Argeș, unde se presupune că a activat Voicu sticlarul, la 1618. Tot acolo, către 1675, mai apare un Ghioca sticlar⁶¹.

Pe la jumătatea secolului al XVII-lea mai funcționa o sticlărie înființată de domnitorul Matei Basarab. Localizarea sa la Câmpulung a fost sugerată de un document datat în anul 1644 și scris în această localitate, adresat judeului Brașovului : „având Măria Sa Domnul nostru această sticlărie”⁶².

O manufactură de sticlă vestită în Țara Românească a funcționat la Târgoviște. Ea este menționată de către cel care la 1717 semna Anton Maria del Chiaro, dascăl de limba italiană și latină pe lângă domnii munteni : „cât despre fabrica de sticlă, se află una la o depărtare de două mile bune italiene de susnumita Târgoviște și sticla de acolo este foarte străvezie și curată, cu toate că-i de culoare albăstrie. Se aduce din Polonia sticlă de culoare mai albă, dar fiind plină de pete, nu se poate asemui cu cea fabricată în Țara Românească. Boierii însă, ca și străinii de altfel, cărora le dă mâna să

⁵³ G. Potra, *Documente...*, 1961, p. 249, doc. 164.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 251-252, doc. 167.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 431-432, doc. 238.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 240-341, doc. 250, p. 374-375, doc. 283.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 356-357, doc. 261.

⁵⁸ L. Ștefănescu, **București MIM**, X, 1981, p. 47.

⁵⁹ G. Potra, *op. cit.*, p. 447-448, doc. 358.

⁶⁰ L. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 46.

⁶¹ Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 203.

⁶² *Ibidem*.

cheltuiască mult, cumpără cristaluri de tot felul, aduse de la Veneția, prin Constantinopol, și din Boemiă, de unde sunt aduse de obicei de două ori pe an, de negustori care vin de la Lipsca”⁶³.

Prezența unor ateliere de sticlărie în București, în secolul al XVIII-lea⁶⁴, pare să fie confirmată de identificarea celor patru meșteri sticlari, ale căror nume ne sunt cunoscute până în prezent din documente.

Pentru completarea informației documentare și arheologice, au fost efectuate analize fizico-chimice asupra unora dintre obiectele descoperite în București. Prin intermediul acestora se obțin caracteristici specifice atelierelor de sticlărie, care permit constituirea unor baze de date și diferențierea centrelor de producție.

Sticlele analizate au fost clasificate atât din punctul de vedere al originii materiilor prime (în principal al elementului vitrifiant – silica) cât și a tehnologiei folosite. Astfel, se poate spune că sticla de la Radu Vodă și sticlele probelor nr. 2 și 3 de la Curtea Veche (Pl. 2/1-2) provin din nisipuri care conțin aluminosilicați (conținut ridicat de Al_2O_3)⁶⁵, spre deosebire de sticla de la Căciulați și sticla probei nr. 1 de la Curtea Veche (Pl. 1/4), care provin din nisipuri calcaroase (conținut de CaO mai ridicat). De asemenea, Sb (care poate acționa și ca opacifiant) din sticla de la Radu Vodă și din sticlele nr. 2 și 3 de la Curtea Veche indică o sursă diferită a nisipului. O origine diferită a materiilor prime o dovedesc sticlele de la Căciulați și de la Curtea Veche – proba nr. 1 - prin concentrațiile diferite de arseniu (3,8 % la Căciulați și 6,5 % la Curtea Veche) și prin prezența TiO_2 (urme) în sticla de la Căciulați.

În ceea ce privește rețeta folosită, sticla de la Radu Vodă se înscrie în categoria sticlelor sodice (cu un conținut ridicat de Na_2O și unul redus de CaO)⁶⁶. Sticla de la Căciulați și sticla nr. 1 de la Curtea Veche aparțin categoriei sticlelor calco-potasice (conținut ridicat de K_2O și CaO). Sticlele nr. 2 și 3 de la Curtea Veche sunt sodice-potasice (conținut redus de CaO)⁶⁷.

Rețeta sticlei cuprinde elementul vitrifiant, fondantul, stabilizantii și agenții modificali (coloranți, opacifianți). Acești constituenți diferă în funcție de tehnologia aleasă, de zonă sau de epocă. În timp, s-a renunțat la anumiți compuși în favoarea altora –

⁶³ *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, 1983, p. 380.

⁶⁴ Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 203, fără a preciza anul activității sau numele meșterului sticlar localizat de ei la București.

⁶⁵ Vezi raportul $\text{Si}/\text{CaO} + \text{MgO}$ din tabelul 1.

⁶⁶ M. D. Nenna, *Rev d'Arch.*, 21, 1997, p. 84.

⁶⁷ Vezi rapoartele $\text{Na}_2\text{O}/\text{K}_2\text{O}$ și $\text{K}_2\text{O}/\text{Na}_2\text{O}$ din tabelul nr. 1.

cum ar fi trecerea de la sticla sodică la cea potasică⁶⁸ - sau la Sb, folosit ca agent decolorant al sticlei, în favoarea Mn, la începutul erei noastre⁶⁹.

Prezența oxizilor în concentrații diferite sau a anumitor elemente ce apar ca impurități sunt indicatori ai rețetei folosite, precum și ai sursei de materii prime. Dacă apar diferențe în elementele introduse în nisip, înseamnă că este vorba despre o schimbare în sursa de materii prime (a nisipului) ; în unele cazuri (pentru obiecte provenind din aceeași zonă) acest lucru indică faptul că atelierul a funcționat în perioade diferite⁷⁰. Bineînțeles că, atunci când vorbim despre sticla arheologică, trebuie luate în considerație și anumite fenomene fizico-chimice care au loc în timpul șederii obiectului în pământ, cum ar fi pierderea substanțelor alcaline din sticlă prin hidratare și, ca urmare, îmbogățirea în nisip silicios⁷¹ sau opacifierea ușoară a sticlei, ce poate fi dată de straturile fine de silice hidratată de la suprafața sticlei.

Cât privește descoperirile din București, trebuie remarcat că pentru vasul de la Radu Vodă, cu o rețetă sodică și cu foarte puțin potasiu, analizele sugerează că a fost lucrat în atelierele de la Murano, presupunere susținută și de cronologia sa mai timpurie (secolul al XVI-lea).

O altă categorie frecvent întâlnită, îndeosebi printre decoperirile din contexte funerare, o constituie candelile (Pl. 3/1-exemplar descoperit într-un mormânt din secolul al XVIII-lea de la biserica Visarion Vechi⁷²). Aici trebuie făcută observația că ele se datează ceva mai târziu, în secolele XVII-XVIII, cronologie sprijinită și de alte descoperiri din vecinătatea Bucureștiului, de la mănăstirea Cernica⁷³ și Poșta-Buturugeni⁷⁴.

Analiza efectuată pe patru tipuri diferite de candelile, dintre care trei găsite la Curtea Veche, indică o sticlă potasică, care prezintă analogii cu sticla germană din secolele XVII-XVIII⁷⁵.

⁶⁸ P. Kuisma-Kursula, J. Raisanen, H. Matiskainen, *JGSt*, XXXIX, 1997, p. 57.

⁶⁹ B. Gratuze, *Rev. d'Arch.*, 18, 1994, p. 79.

⁷⁰ R. Djingova, I. Kuleff, *Archaeometry*, 34, 1992, 1, p. 58.

⁷¹ S. Ciepiela, *Les verres provenant des fouilles archéologiques effectuées à Plock (14e-15e siècles)*, în *Annales du VIIIe Congrès International d'Etude Historique du Verre*, Liège, 1981, p. 214-218.

⁷² Mioara Turcu, P. I. Cernovodeanu, arh. C. Marinescu, *CAB*, II, 1965, p. 306, unde sunt doar menționate două candelile de sticlă.

⁷³ Gh. Cantacuzino, G. Trohani, *Cerc. Arh.*, IV, 1981, p. 213, fig. 6/5.

⁷⁴ Mioara Turcu, *CAB*, IV, 1982, p. 246.

⁷⁵ P. Kuisma-Kursula, J. Raisanen, H. Matiskainen, *op. cit.*, p. 62, descoperirile din așezarea de la Spessart.

Având în vedere numărul modest al probelor analizate, este hazardat să depășim domeniul unor simple ipoteze de lucru. Referitor la candela de la Căciulați, rămâne totuși o certitudine : tipul de vas și rețeta potasică nu caracterizează atelierul de la Murano, realitate confirmată și de colegul Marco Verita de la Stazione Sperimentale del Vetro, printr-o scrisoare din 7 iunie 1995, dar și de studiile publicate⁷⁶.

Extinzând aceste considerații și asupra celorlalte candelă analizate – respectiv cele de la Curtea Veche – credem că și pentru acestea nu se mai poate vorbi de atelierul de la Murano. Producția acestui atelier este, totuși, reprezentată printre decoperirile bucureștene și prin bolul descoperit la Biserica Sf. Gheorghe Nou.

⁷⁶ *Sticla – Revoluție tehnică și dezvoltare pe teritoriul românesc*, București, 1990, p. 41

Vases en verre
découverts auprès de Curtea Veche (Ancienne Cour
Princière)
de Bucarest (XVI-XIXes siècles)
(résumé)

Les premiers renseignements concernant des découvertes archéologiques auprès de lieu-dit Curtea Veche de Bucarest sont fournis par Dimitrié Pappasoglou, dès le XIXe siècle.

La constitution du Chantier de Fouilles Archéologiques en Bucarest, en 1953, a marqué également le début de la recherche archéologique systématique au lieu-dit Curtea Veche (Ancienne Cour Princière) de la capitale roumaine.

Les découvertes les plus importantes, provenant des rues Soarelui, Blănari, 30 Decembrie, ont été faites lors des années 1953-1954 et sont représentées par des dépôts mixtes de vases céramiques et en verre, appartenant à des commerçants de la première moitié du XIXe siècle. La conservation des dépôts précités est due à l'incendie qui, en 1847, a affecté en bonne partie le périmètre de Curtea Veche.

Les plus anciennes découvertes médiévales sont des vases en verre trouvés dans des tombes du XVIe siècle. Des exemplaires de la première moitié du XVIe ont été découverts auprès de l'église St. Gheorghe Nou, tandis qu'un vase biconique provient des environs de l'église Radu Vodă.

Les autres vases en verre découverts dans le périmètre de l'Ancienne Cour Princière proviennent de contextes confus du point de vue de l'archéologie. A peu d'exceptions – un bol provenant de l'église Sf. Gheorghe Nou et un verre trouvé dans le Passage Français, tous les deux attribués au XVIIe siècle – les autres objets proviennent des couches archéologiques des XVIII-XIXes siècles et on les a datés grâce à leur association à des céramiques.

Des renseignements supplémentaires nous sont offerts par les documents écrits de l'époque : le Prince Mihai Viteazul (1593-1601) était exempté du paiement des taxes douanières pour les verreries qu'il avait achetées à Venise, les produits des ateliers de Murano (verres, miroirs) étant présents sur le marché bucarestois jusqu'à la fin du XVIIIe siècle.

Au début du XIXe siècle il y a des renseignements concernant des importations de verrerie de Vienne.

A côté de la verrerie importée, présente dans les maisons des boyards, il y avait quantité de vases d'usage courant, originaires des ateliers de la Valachie, dont le plus connu se trouvait à Târgoviște.

Les analyses physico-chimiques effectuées ont mis en évidence des vases produits selon une recette sodique à bas contenu de potassium (le vase biconique de Radu Vodă), caractéristique de l'atelier de Murano.

Parmi les vases les plus nombreuses – les veilleuses – les analyses ont indiqué une recette potassique, qui trouve des analogies dans la verrerie allemande des XVII-XVIIIes siècles.

TABELUL 1

	Vas biconic Radu Vodă Sec XVI (fund vas)	Vas biconic Radu Vodă Sec XVI (umăr)	Candelă Căciulati Sec XVIII	1. Candelă Curtea Veche Sec XVII- XVIII	2. Candelă Curtea Veche Sec XVII – XVIII	3. Candelă Curtea Veche Sec XVII- XVIII
Si O ₂ %	58.5	74	68	67	66.5	67.5
Al ₂ O ₃ %	5.4	5.5	1.6	2	5.6	5.5
Fe ₂ O ₃ %	15	0.	0.25	0.35	0.40	0.35
Na ₂ O %	9.5	8.9	0.2	1.2	6.4	6.6
K ₂ O %	3.4	3.6	16.6	13.5	9.3	8.7
Ca O %	1.5	1.8	13	12	2.5	2.9
MgO %	2.7	3	0.35	1	2.5	2.3
MnO %	500 ppm	0.3	0.4	0.3	0.45	0.40
SnO %	0.45	0.1	0.11	0.22	0.35	0.3
Sb ₂ O ₅ ppm	150 ppm	100 ppm			100 ppm	80 ppm
BaO %	1.3	0.4	0.1	0.3	0.25	0.22
As ₂ O ₃ %			3.8	6.5		
TiO ₂ %			200 ppm			
Pb O ppm	300 ppm	0				
As %					4.8	4.4
La					Urme	urme
Si	13,9	15,4	5,09	5,15	13,3	12,9
CaO + MgO						
Na ₂ O	2,79	2,47	0,01	0,08	0,68	0,75
K ₂ O						
K ₂ O Na ₂ O	0,35	0,40	83	11,25	1,45	1,31

LEGENDĂ

1. Blănari
2. Gabroveni
3. Pasaj francez
4. Biserica Curtea Veche
5. Str. Soarelui
6. Hanul Manuc
7. Piața de Flori
8. Biserica Sf. Gheorghe Nou
9. Str. 30 Decembrie

Fig. 1 Planul săpăturilor din sectorul Curtea Veche

1

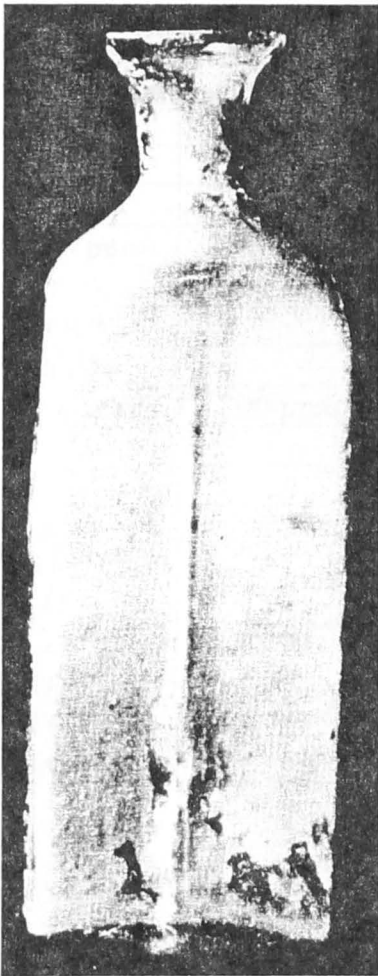
2

3

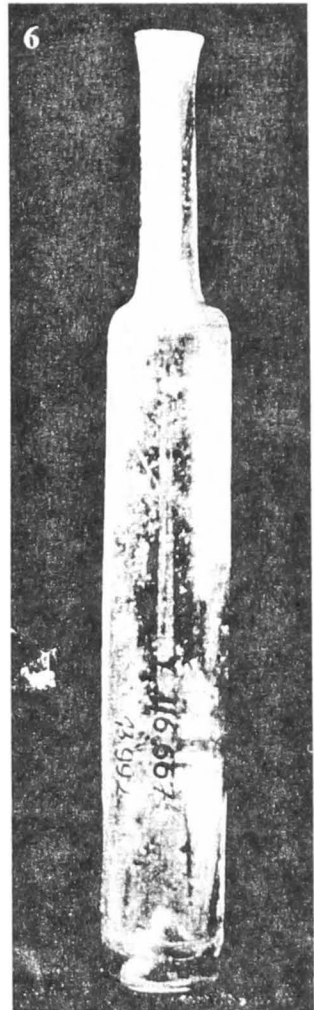
4

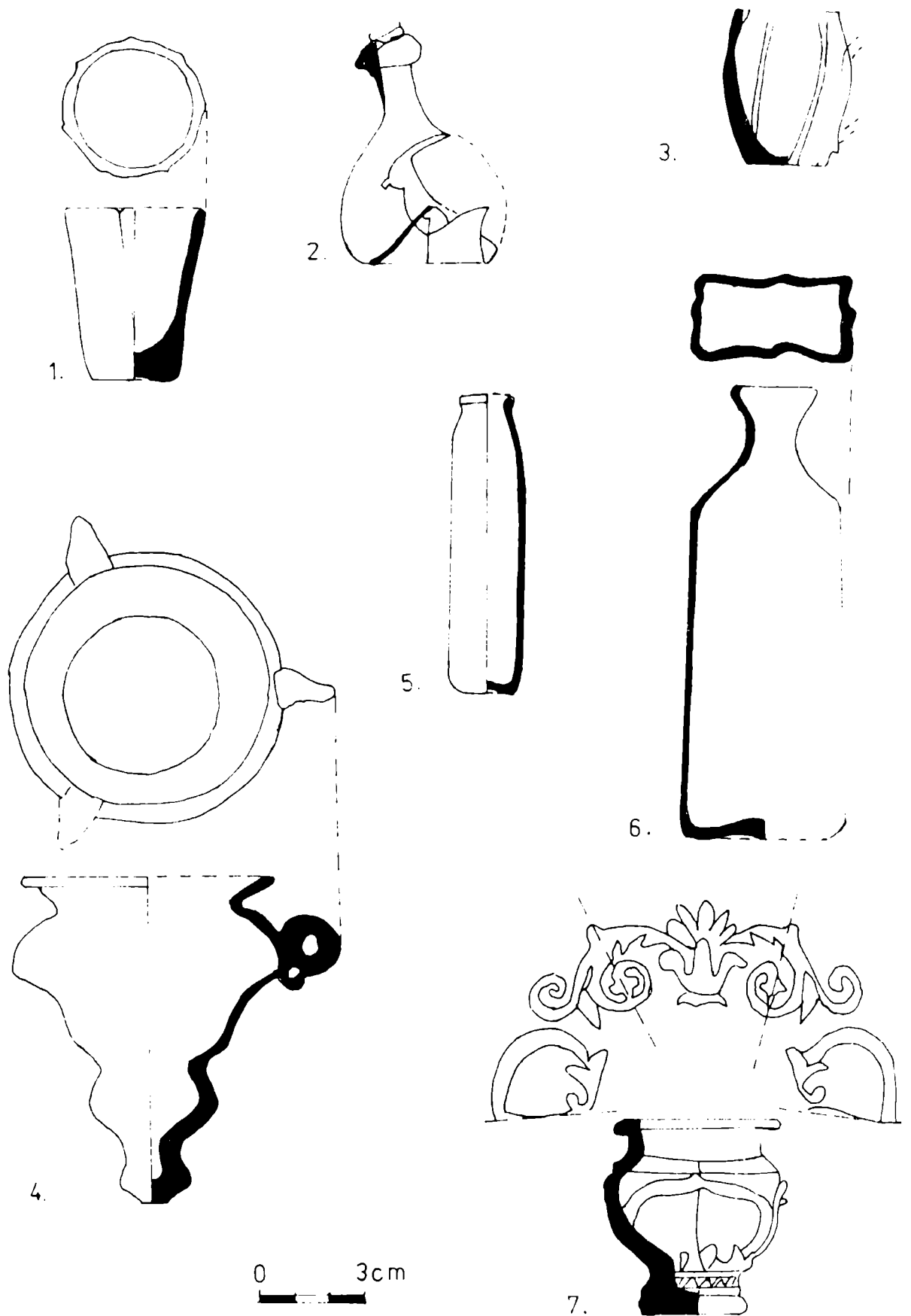
5

6

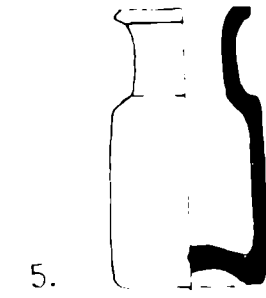
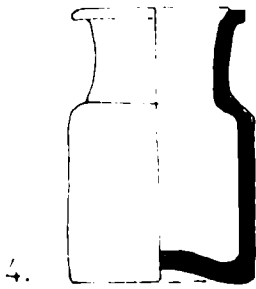
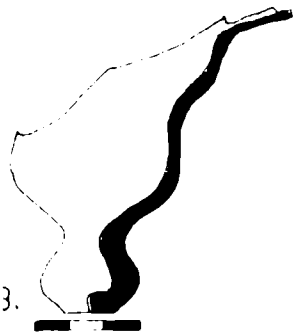
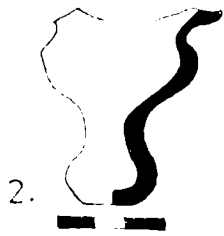

Plansa I. Vase de sticla descoperite pe str. Soarelui nr. 7 (1-2), str. Blanari nr. 10 (3-4), Piata de Flori (5) si Curtea Veche (6).

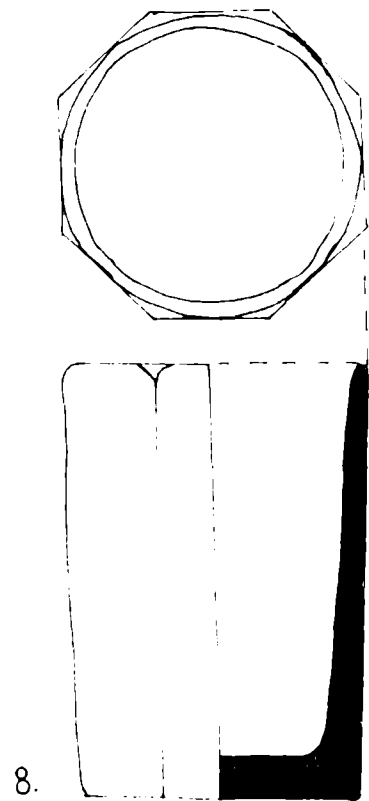
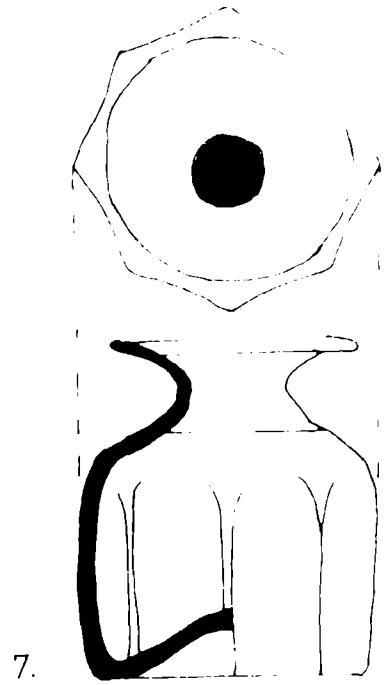
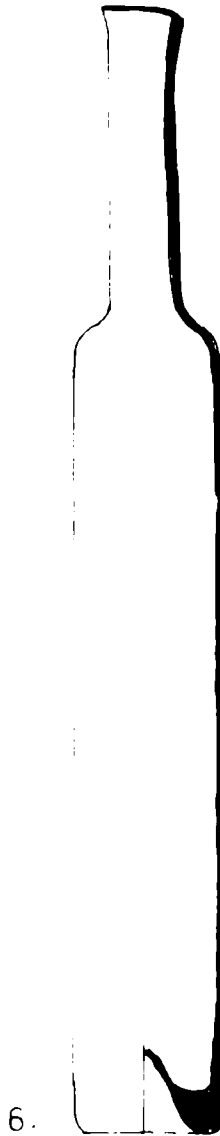

Plansa 1.

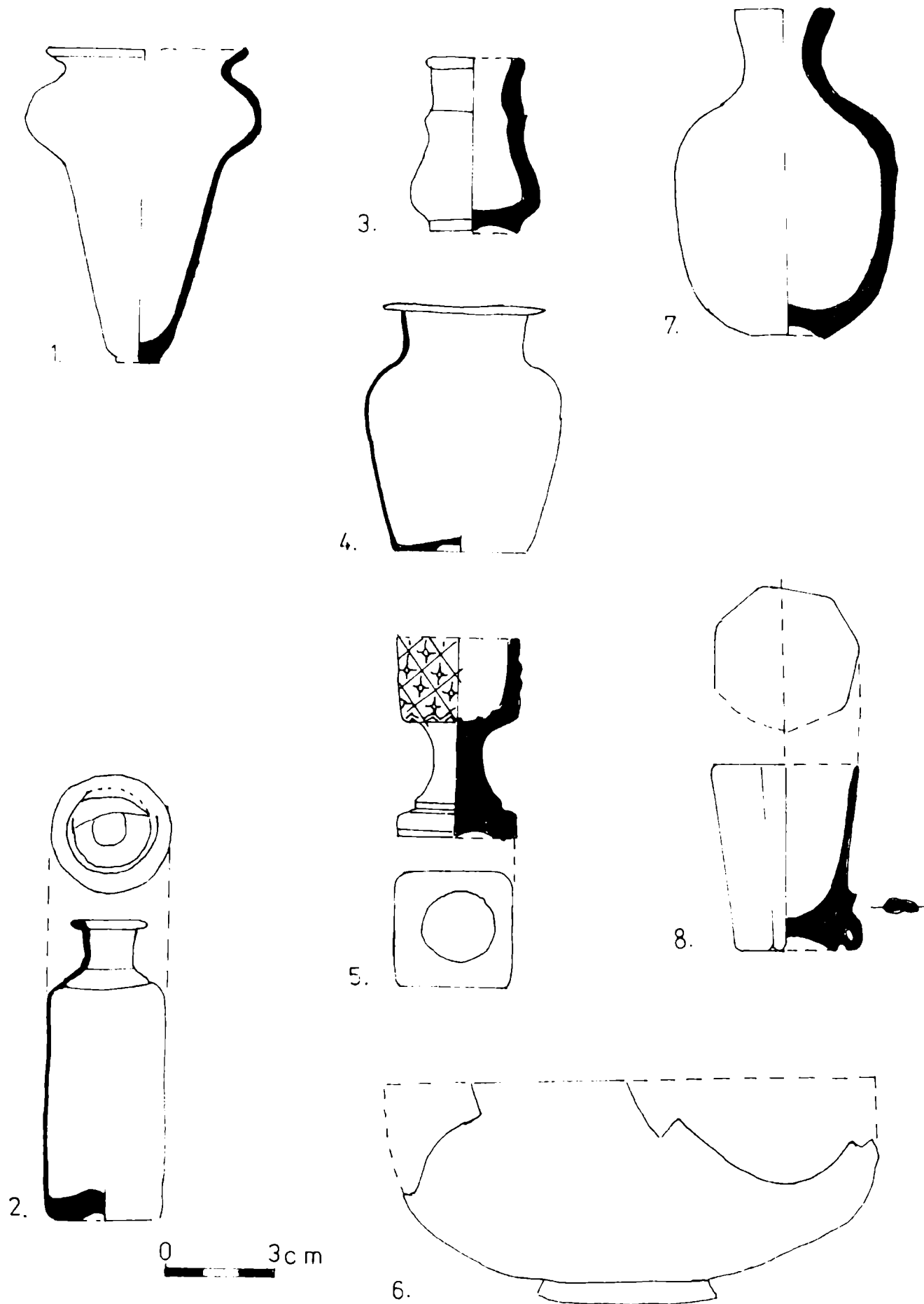
Vase de sticla descoperite la Curtea Veche (1), str. Soarelui nr. 7 (2-4), str. Blanari nr. 10 (5-7)

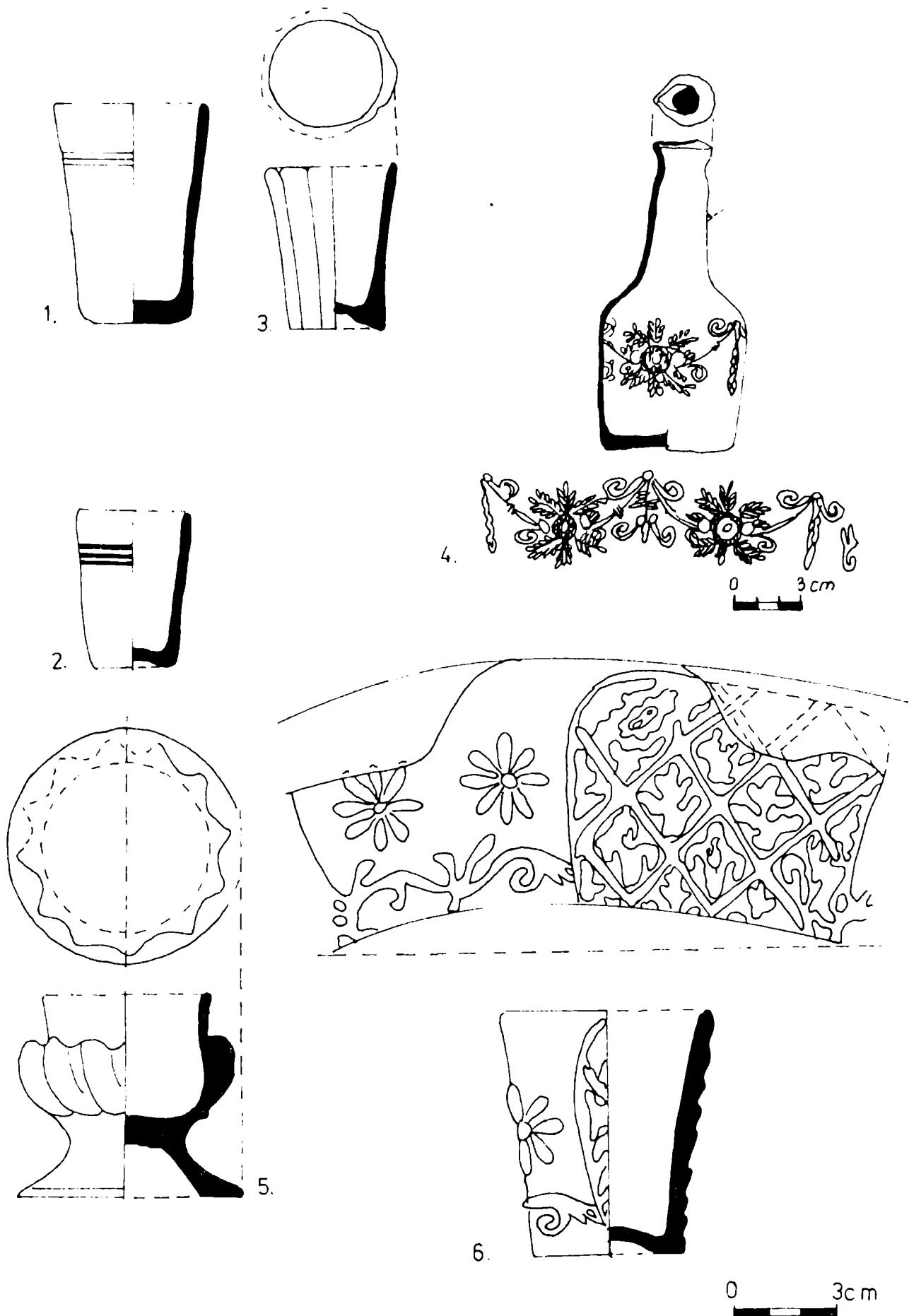
0 — 3cm

Plansa 2. Vase de sticla descoperite la Curtea Veche (1-8).

Plansa 3. Vase de sticla descoperite la biserica Visarion Vechi (1), Curtea Veche (2-5, 7), biserica Sf. Gheorghe Nou (6), str. Gabroveni (8).

Plansa 4. Vase de sticla descoperite la Hanul lui Manuc (1-3) si Piata de Flori (4-6).